

MOSLIMS EN MENSENRECHTEN IN WEST-EUROPA

Gerard-René de Groot

Volkomen terecht heeft het voor de moderne rechtsstaat, althans in West-Europa, de allerhoogste prioriteit te bewaken dat mensenrechten worden gegarandeerd. Daarom zal in deze workshop de vraag onder ogen worden gezien, welke consequenties dit feit heeft, indien in West-Europa beslissingen moeten worden genomen met betrekking tot moslims, die hier permanent of tijdelijk verblijven. In een korte voordracht wil ik hierover een aantal inleidende opmerkingen maken.

Een in deze context belangrijk fundamenteel recht is de vrijheid van godsdienst. Op grond van het feit dat dit recht als mensenrecht wordt gegarandeerd, staat vast dat moslims de islam in West-Europa in het openbaar kunnen belijden. Moslims mogen bijeenkomen en hun geloof verkondigen. Het recht van vrijheid van godsdienst beperkt zich echter niet uitsluitend tot het recht van vereniging en vergadering en het recht op vrije meningsuiting. Het recht van vrijheid van godsdienst dient meer consequenties te hebben.

Bij het nemen van beslissingen ten aanzien van moslims dient rekening te worden gehouden met het feit dat moslims op grond van hun geloofsovertuiging bepaalde handelingen niet zullen willen verrichten en andere handelingen juist wel. Zo zal een moslim geen varkensvlees willen nuttigen. Met dat gegeven zal rekening moeten worden gehouden — en wel als uitvloeisel van het recht op vrijheid van godsdienst — indien een moslim gedwongen in een (gevangenis)inrichting verblijft. Hem zal ander voedsel moeten worden aangeboden. Bij afweging van het organisatorische belang van het aanbieden van uniform voedsel op grond van efficiency aan de ene

kant en het belang van een moslim bij het uitsluitend nuttigen van door zijn religie toegestane voedsel dient op grond van de vrijheid van godsdienst het laatstvermelde belang te prevaleren.

Hetzelfde gaat in beginsel op voor de wens niet ander dan ritueel geslacht vlees te eten. Ook met die op de godsdienst geënte verplichting zal rekening moeten worden gehouden, indien zulks ook maar enigszins mogelijk is. Een daartoe strekkend verzoek botweg af te wijzen, omdat zulks te duur zou zijn, mag niet. Reden is ook hier weer: de vrijheid van godsdienst.

Laten we een en ander nog eens met een tweede voorbeeld toelichten. Bij de behandeling van een aanvraag voor een bouwvergunning ten behoeve van een moskee zal rekening moeten worden gehouden met aan de religie gerelateerde wens, dat de gebedsrichting in de moskee de richting Mekka dient te zijn.

Indien men categorisch weigert daaraan tegemoet te komen, komt de vrijheid van godsdienst in gedrang. Met andere woorden: aan moslims moet op grond van de vrijheid van godsdienst de ruimte worden geboden om de met hun religie samenhangende regels na te komen.

Een geheel ander probleem is het volgende. Wat is rechtens, indien in een bepaald geval de vrijheid van godsdienst botst met andere mensenrechten bijvoorbeeld met het beginsel dat vrouwen en mannen gelijk moeten worden behandeld?

Ik wil dit illustreren met een voorbeeld dat niet met de islamitische religie te maken heeft, maar met een andere, namelijk de rooms-katholieke. Zoals bekend mogen vrouwen in de r.-k. kerk niet de functie van priester uitoefenen. Dit gegeven conflicteert met de gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Kan de kerk in West-Europa nu gedwongen worden om vrouwen toe te laten tot het priesterambt, althans er toe worden verplicht om aan elke vrouw die priester zou willen worden en daartoe behalve haar geslacht gekwalificeerd zou zijn, schadevergoeding te betalen? Tot nog toe neemt men aan, dat de gelijke behandeling van mannen en vrouwen binnen de kerk niet kan worden afgedwongen vanwege het recht op vrijheid

van godsdienst. Hetzelfde geldt voor de uitoefening van sommige andere fundamentele rechten, zoals de vrijheid van meningsuiting. Een priester zal zich niet als priester kunnen onttrekken aan disciplinaire maatregelen in de kerk, indien hij bij zijn preken de "god is dood" theorie aanhangt. Een beroep op het recht van vrije meningsuiting zal hem niet van dergelijke maatregelen kunnen redden.

Uit dit voorbeeld blijkt dat ingeval van botsing het recht op vrijheid van godsdienst met andere fundamentele rechten, de laatstbedoelde rechten niet steeds volledig kunnen worden gerealiseerd. Zou zulks wel moeten gebeuren, dan wordt het recht op vrijheid van godsdienst uitgehouden.

Dit gegeven dienen we in het achterhoofd te houden indien op in West-Europa woonachtige moslims volgens onze conflictregels van Internationaal Privaatrecht (IPR) door de *shari'a* geïnspireerd recht zou moeten worden toegepast, en de inhoud van dit in beginsel toepasselijke recht conflicteert met mensenrechten, bijv. het recht op gelijke behandeling van mannen en vrouwen. In het oog moet worden gehouden, dat de *shari'a* geënt is op de islam en het respecteren van de regels van de islam in beginsel geboden is vanwege het recht op vrijheid van godsdienst. Ik wil hiermee niet zeggen, dat ongelijke behandeling van mannen en vrouwen daarom steeds zal moeten worden geaccepteerd, indien volgens ons IPR door de *shari'a* geïnspireerd recht van toepassing is. Zulks hangt af van diverse omstandigheden, waaronder:

- (a) de mate waarin de discriminatie direct voortvloeit uit regels van de religie;
- (b) het feit, of de betrokken moslims hun religie al dan niet praktiseren.

Als ik dit zo stel, beoog ik daarmee aan te geven dat de kwestie of toepassing van door de *shari'a* geïnspireerd recht achterwege moet worden gelaten in geval van schending van mensenrechten dikwijls moet worden gezien als een geval van botsing van mensenrechten.

Aan de ene kant staat de vrijheid van godsdienst, aan de andere kant de geldingspretenties van andere mensenrechten. Het hangt van verschillende factoren af welk recht bij een dergelijke botsing het onderspit delft.

Een ander punt moet in dit verband nog worden aangesneden. Doelstelling van de conflictregels van het IPR is de toepassing op een rechtsverhouding van het nauwst verbonden rechtstelsel.

Achtergrond voor de toepassing van dergelijk met een bepaalde rechtsverhouding nauw verbonden recht is een zeker respect voor de activiteiten van buitenlandse wetgevers. Het IPR is in zoverre een manifestatie van verdraagzaamheid. Terecht heeft daarom de Duits-Argentijnse jurist Goldschmidt het IPR betiteld als *derecho de tolerancia* ("tolerantierecht").

Deze mijns inziens wezenlijke karaktertrek van het IPR wordt gefrustreerd, indien in beginsel toepasselijk vreemd recht telkens in volle omvang buiten toepassing wordt gelaten, indien de potentieel toepasselijke regels botsen met mensenrechten.

De mate van wenselijke tolerantie ten aanzien van dergelijk vreemd recht hangt af van de mate van verbondenheid met de Nederlandse rechtsorde. Indien moet worden beslist over bijvoorbeeld een rechtsverhouding die zich geheel en al afspeelt in het buitenland is zeer grote tolerantie gepast. Anders ligt dat indien er vele aanknopingspunten met de Nederlandse rechtsorde zijn.

Twee jaar geleden hebben Susan Rutten en ik in een voordracht in deze zaal problemen besproken die deze benaderingswijze illustreren. Als men aanneemt dat scheiding door *ṭalāq* een schending van gelijke behandeling van vrouwen en mannen is, dient het antwoord op de vraag of een *ṭalāq* erkend moet worden in Nederland af te hangen van de mate van verbondenheid van de echtgenoten met Nederland.

Mogen deze summier beschouwingen een voorzet zijn voor een vruchtbaar debat over deze uiterst principiële materie.